

УДК 373.5.016+37.01/.09]:004.77

Галина Васьківська, доктор педагогічних наук,
старший науковий співробітник, завідувач відділу дидактики,
Інституту педагогіки НАПН України, м. Київ

ІНТЕРНЕТ-СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ УЧНІВ

У статті розглядаються дидактичні аспекти освітнього середовища і його складники. Зосереджено увагу на Інтернет-середовищі як чиннику формування ціннісних орієнтацій учнів. Подано результати опитувань учнів про мету використання Інтернету, джерела інформації тощо. Автор окреслює ризики, дає деякі рекомендації щодо подолання негативного впливу ресурсів світової павутини, вказує на потенційні можливості Інтернет-середовища у становленні учня як соціально адаптованої особистості.

Ключові слова: освітнє середовище, учень, Інтернет-середовище, знання, інформація.

Табл. 2. Літ. 4.

Галина Васьківская, доктор педагогических наук,
старший научный сотрудник, заведующая отделом дидактики,
Института педагогики НАПН Украины, г. Киев

ІНТЕРНЕТ-СРЕДА КАК ФАКТОР ФОРМИРОВАНИЯ ЦЕННОСТНЫХ ОРИЕНТАЦИЙ УЧЕНИКОВ

В статье рассматриваются дидактические аспекты образовательной среды и ее составляющие. Сосредоточено внимание на Интернет-среде как факторе формирования ценностных ориентаций учеников. Представлены результаты опросов учеников, касающихся цели использования Интернета, источников информации и т.д. Автор очерчивает риски, дает некоторые рекомендации по преодолению негативного влияния ресурсов мировой паутины, указывает на потенциальные возможности Интернет-среды в становлении ученика как социально адаптированной личности.

Ключевые слова: образовательная среда, ученик, Интернет-среда, знания, информация.

**Halyna Vaskivska, Ph.D. (Pedagogy), Senior Researcher, Head of the Didactics Department,
Institute of Pedagogics NAPS of Ukraine, Kyiv**

THE INTERNET ENVIRONMENT AS A FACTOR OF FORMATION OF PUPILS' VALUABLE ORIENTATION

The article deals with didactic aspects of the educational environment and its components. The author pays attention to the Internet-environment as the factor of formation of valuable orientations of pupils. The article presents the results of surveys of pupils about the purposes of Internet usage, sources of information and so on. The author is talking about the risks, gives some recommendations for overcoming the negative impact resources of the World Wide Web, and indicates the potential of the Internet environment in the formation of socially adapted personality.

Keywords: educational environment, pupils, Internet-environment, knowledge, information.

Постановка проблеми. Поступ будь-якого суспільства, доля його в майбутньому безпосередньо залежить від стану освітньої галузі, кваліфікації учителів і якості підготовки ними підростаючого покоління до ефективної життєдіяльності. Наразі, вітчизняна система освіти просувається шляхом модернізації, аби відповідати найкращим світовим зразкам. Передусім, на думку наукової спільноти країни, мають зазнати позитивних змін освітні мета, завдання, зміст, форми і методи, що мають бути спрямованими на допомогу учням здобувати знання про самих себе, людську сутність, навколишній світ, зразки ефективного

соціального розвитку як такого. Завдання є актуальним не тільки тому, що для співвітчизників стає характерним прагматизм, має місце духовне збіднення, а й тому, що нехтується наукова грамотність, применшується значення освіти, нав'язуються багато антинаукового, антисоціального, антиособистісного.

Освітнє середовище в сучасному стрімкозмінному глобалізованому, пронизаному підступними викликами, світі зазнає значних втрат у царині навчання й виховання. На передній план, закономірно, висуюються проблеми формування в учнів ціннісних орієнтацій, що не обмежується стінами школи. Знання учні

черпають з найрізноманітніших інформаційних джерел. Такими джерелами інформації може бути, наприклад, спілкування в побуті, спостереження в громадському транспорті, перебування на природі і т.ін., що не завжди має високоякісні, ціннісні характеристики. Відтак, свідомість і підсвідомість юної особистості сповнюється і корисним, і непотребом. Фіксована на синергетичному рівні інформація переростає у вітагенний досвід учня, що, екстраполюючись, стає однією зі складових змісту освіти. У визначенні змісту шкільної освіти дидакт О.Я. Савченко життєвий досвід учня називає одним із джерел формування змісту [3, 485]. Беззаперечно, середовище має значний вплив на формування світогляду учнів, тож Інтернет-середовище ми розглядаємо як чинник формування ціннісних орієнтацій учнів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З огляду на досліджувану проблему, є чимало теоретичних і практичних напрацювань: сучасні підходи до організації освітнього середовища в навчальних закладах (І.В. Бестужев-Лада, В.Ф. Паламарчук, В.А. Ясвін); взаємовплив і взаємозалежність між освітнім середовищем й рівнем розвитку особистості (С.М. Мартиненко, О.Я. Савченко, Л.Л. Хоружа); психолого-педагогічний супровід та психодіагностичні виміри діяльності освітнього середовища (С.Д. Дерябо, Б.Ф. Ломов, В.М. Мясичев, В.А. Петровський, І.В. Ромазан, Т.В. Череднікова, В.А. Ясвін); творчий розвиток учнів залежно від їхніх вікових психолого-фізіологічних особливостей (Б.Г. Ананьєв, П.П. Блонський, Л.С. Виготський, П.Я. Гальперін, О.В.Запорожець, Г.С. Коспюк, А. Маслоу, К. Роджерс, С.Л. Рубінштейн). Однак, ми хочемо звернути особливу увагу на Інтернет-середовище.

Мета статті – окреслити потенційні можливості Інтернет-середовища щодо формування ціннісних орієнтацій школярів.

Виклад основного матеріалу. Уявлення про освітнє середовище необхідне для розуміння сутності середовищного підходу. Середовище – це сукупність умов існування людини і суспільства. Деякі дослідники трактують навколишнє середовище не лише як сукупність умов, а й “впливів, що оточують людину [2, 35]”. Українська дослідниця О.Я. Савченко освітнє середовище трактує, як “сукупність умов і впливів, які створюють основу для навчання, виховання, розвитку учнів [3, 493]”.

Здійснивши аналіз низки наукових джерел, здобутих нами емпіричних даних, можна констатувати, що основними елементами освітнього середовища є: навчально-виховний

процес; освітні структури і підструктури; форми й методи організації їх; педагогічні технології; психолого-педагогічний супровід; предметно-просторова організація тощо.

За результатами опитувань учнів ми з’ясували джерела здобуття ними необхідних знань для життя. Тож середовище (Інтернет-середовище зокрема) є важливою умовою і чинником рефлексії. Отже, середовище як комплекс зовнішніх явищ синергетично впливає на особистість, відтак значною мірою визначаючи розвиток її, соціальну зрілість. Зі свого боку, освітнє середовище ми визначаємо як сукупність біологічних, психологічних, соціальних і культурних чинників, які, взаємодіючи, детермінують життєпростір учня, несуть відповідне інформаційне навантаження, яке фіксується як знання.

Освітнє середовище як середовище здобуття знань, накопичених людством, ми поділяємо на: шкільне як навчальне середовище (навчання загальноосвітнім предметам, курсам за вибором і т.ін.) і як позанавчальне (гуртки, секції тощо); родинно-сімейне; мас-медійне (mass-media) (друковані й електронні ЗМІ, ТБ, радіо, а також зовнішня реклама, реклама у транспорті та ін.); юнацько-молодіжне; просторово-локалізаційне (спілкування у громадських місцях, магазинах, аптеках, місця відпочинку і т.ін.); культурно-естетичне (пам’ятки історії і культури, театри, музеї, виставки, заповідники тощо) та Інтернет-середовище (Інтернет-ресурси, соціальні мережі, он-лайн ігри, стільникові мережі та ін.).

Використання ресурсів Інтернет-мережі в третьому тисячолітті стало необхідністю. Тож ми з’ясували, з якою саме метою учні звертаються до ресурсів світової павутини (табл. 1).

Як бачимо, для учнів 11-х класів пріоритетною є така п’ятірка напрямів користування Інтернетом: спілкування в чатах, ICQ, соціальних мережах – 74,00%; пошук інформації для навчання – 72,41%; пошук, прослуховування (переписування) музики, перегляд і завантаження на свій комп’ютер фільмів – 66,14%; пошук інформації на теми, які цікавлять респондентів (кулінарія, автомобілі, спорт, живопис тощо) – 61,06%; ознайомлення з останніми новинами, поточною інформацією мережі Інтернет – 55,48%.

Звісно, переваги Інтернету очевидні: можливість швидко знайти потрібну інформацію з будь-якого куточка світу, прочитати необхідну літературу, поспілкуватися зі своїми однодумцями на різні теми. Утім, саме у всесвітній павутині людині легко заплутатися, сприймаючи на віру будь-що. Тут найнегативнішого впливу зазнає та

Таблиця 1.

Одинадятикласники про мету використання Інтернету

Варіанти (опитано 1013 учнів, відповіді – 1004)	Частота	У % до тих, хто відповів
Спілкуюсь у чатах, ICQ, соціальних мережах	743	74,00
Шукаю інформацію для навчання	727	72,41
Знаходжу й слухаю/переписую музику, фільми	664	66,14
Шукаю інформацію на теми, які мене цікавлять	613	61,06
Ознайомлююся з новинами, поточною інформацією	557	55,48
Спілкуюся за допомогою спеціальних програм	442	44,02
Користуюся електронною поштою	411	40,94
Читаю анекдоти, гумор	335	33,37
Шукаю інформацію, потрібну для виконання завдань	312	31,08
Блукаю мережею	246	24,50
Знаходжу й читаю/переписую художні книги	224	22,31
Шукаю інформацію про товари/послуги	224	22,31
Знаходжу нові комп'ютерні ігри	209	20,82
Граю в комп'ютерні ігри он-лайн	194	19,32
Шукаю інформацію про вакансії	177	17,63
Здійснюю покупки он-лайн	158	15,74
Слухаю передачі радіостанцій через Інтернет	126	12,55
Відвідаю сайти державних, громадських структур тощо	125	12,45
Шукаю однодумців, партнерів	103	10,26
Беру участь у форумах, конференціях	99	9,86
Звертаюся до офіційних структур	96	9,56
Знаходжу інформацію на теми сексу, еротики	96	9,56
Веду блог, віртуальний щоденник, сайт	53	5,28
Підробляю (сайти на замовлення, поширюю рекламу)	44	4,38

людина, яка має серйозні проблеми в щоденному спілкуванні з оточенням. Віртуальне спілкування дає тільки віртуальну свободу. Ризик бути втягненим у спілкування маргінальних груп, здатних нав'язати негативні соціальні установки, дуже високий. Навіть за неглибокого пошуку в мережі Інтернет можна знайти сайти, де позитивно оцінюються такі явища, як сатанізм, педофілія й інші види сексуальних збочень, наркоманія тощо. Учень, який ще не має стійких поглядів на життя, може бути втягнутий в асоціальний спосіб життя. Дуже часто трапляється, що Інтернет замінює реальність. Випускники однієї з київських шкіл втратили з поля зору свого однокласника, зустрівши його через рік, запитали, де він так довго пропадав. Виявилось, захопився грою і цілий рік не виходив з дому...

Під час чергового констатувального зрізу з'ясовуючи джерела, з яких учні черпають знання, ми визначили, що саме і як детермінує їхню освітню діяльність (табл. 2).

Для 11-класників пріоритетними джерелами, з яких вони черпають знання, є: ЗМІ (ТБ, радіо, преса) – 73,52%; батьки – 59,81%; урочна діяльність – 48,91%; Інтернет – 41,74%; друзі – 41,43%; групи за інтересами – 11,21%; навколишній світ – 2,49%; самостійна робота з навчальними книгами – 2,49%. За відповідями 10-класників вибудовано таку ієрархію: Інтернет – 77,68%; ЗМІ (ТБ, радіо, преса) – 75,89%; друзі – 32,14%; урочна діяльність – 25,00%; самостійна робота з навчальними книгами – 14,28%; групи за інтересами – 3,57%; батьки – 0,50%; навколишній світ – 0,00%. Як бачимо, випускники значно орієнтуються на ЗМІ, батьків і урочну діяльність, що є основними джерелами постачання інформації з огляду на подальше навчання чи трудову діяльність. Для 10-класників головними виявилися Інтернет, ЗМІ і друзі як джерела інформації, що вказує на рефлексію, зумовлену внутрішніми потребами особистості, і мало стосується майбутнього дорослого життя.

Сьогоднішній світ багатом небезпідставно

Таблиця 2.

Джерела інформації, з яких старшокласники черпають знання

Джерела інформації	Частота (кількість обраних предметів чи курсів)		У % до всіх (за класами)	
			112 учнів	321 учень
	10 КЛАС	11 КЛАС	10 КЛАС	11 КЛАС
Інтернет	87	134	77,68	41,74
ЗМІ (ТВ, радіо, преса)	85	236	75,89	73,52
Друзі	36	133	32,14	41,43
Батьки	56	192	0,50	59,81
Групи за інтересами	4	36	3,57	11,21
Навколишній світ	0	8	0,00	2,49
Самостійна робота з навчальними книгами	16	8	14,28	2,49
Урочна діяльність	28	157	25,00	48,91

видається безжалювим, таким, що нищить особистість і позбавляє впевненості у завтрашньому дні. Однак, глобальні інформаційні мережі мають значний потенціал, щоб сприяти інтеграційним процесам у суспільстві шляхом забезпечення миттєвого зв'язку між людьми незалежно від відстані між ними. На запровадженні інноваційних освітніх технологій також значною мірою позначається Інтернет-середовище, надаючи нові можливості.

Учні як повноцінні суб'єкти соціальних відносин мають володіти такими знаннями, які унеможливають негативний вплив Інтернет-середовища. Тож школярів слід учити замислюватися над змістом потоків інформації, наприклад, рекламних. Аналізувати, зіставляти, перевіряти, сумніватися також необхідно навчати. Навіть одного запитання – “Чому виробники алкогольних напоїв не показують страшні автомобільні аварії, скоєні під впливом спиртного, народжених дітей із жакливими вадами і т.ін.?” – може бути достатньо, аби викликати “здоров’язбережувальну” рефлексію.

З метою активного залучення підлітків до критичного осмислення рекламного слова, розвитку механізмів самозахисту від психоінтервенції, ми використовуємо технологію, яка нині серед молоді користується попитом. Йдеться про так звані демотиватори (демотиваційні постери), що є зображенням-макросом, яке складається з картинки в рамці і напису-слогану, який коментує її за достатньо суворим каноном. У цьому демотиватори подібні до рекламних плакатів, бігбордів, панно тощо, але мета інша – убезпечити, застерегти, змусити замислитися, зупинитися. Такі зображення можна демонструвати і на уроках, і на класних годинах. Вони виступають своєрідною антирекламою,

володіють ефектом руйнування рекламних міфів, є ніби озоновим шаром свідомості, водночас викликаючи бурхливу рефлексію, вибухи емоцій. Демотиватори нищать стереотипи, можуть вплинути навіть на зміну поведінки людини, яка була з головою занурена у рекламну реальність, що за суттю є віртуальним явищем, яке позбавляє здорового глузду, притуплює пильність. Демотиватори також слугують профілактичними засобом правопорушень і зловживань. Вплив їх на формування в учнів ціннісних орієнтацій (ціннісного ставлення до життя, людей, суспільства) незаперечний.

Окреслені недоліки сучасного освітнього середовища значно впливають на становлення людини, особливо це стосується школярів, адже виникають суперечності між дійсністю і змістом освіти, який має слугувати утвердженню добра і справедливості, що у реальному житті не завжди реалізується. На життєвому досвіді учнів завжди позначаються їхні індивідуальні інтереси і потреби, особливості навколишнього середовища, у якому вирує взаємобмін інформацією. Цей досвід активно впливає на засвоєння предметних знань і способів діяльності у процесі навчання, оскільки знання сприймаються учнями через призму вже засвоєних. Це викликає суперечності між запланованими виховними впливами і стихійним тиском довкілля: “Чим різкіший дисонанс між передбаченими, навмисними засобами виховання й засобами ненавмисними, які є середовищем для формування суспільних інстинктів людини, тим важче виховувати, тим важче формувати те, що в практиці зветься голосом совісті [4, 300]”.

Для усунення цих суперечностей необхідно, щоб матеріальні цінності поступилися місцем першості вищим – духовним. Першочергове

завдання – дати можливість кожному учневі посісти гідне місце у світі, де всі ми єдині. Особистісне зростання залежить і від того, наскільки певна особистість поєднується із загально прийнятою системою духовних цінностей, якою мірою зміцнюється її духовна свідомість. Остання й виступає саме тією внутрішньою інстанцією, за якої здійснюється згадане поєднання як процес набуття смислу соціальних вимог [1, 199]. Учні мають усвідомити, що Інтернет-середовище має безмежні позитивні чинники і водночас, на жаль, безмежні негативні впливи. Перед учителем і перед батьками постає необхідність демонстрації різноманітних життєвих Інтернет-ситуацій, на основі яких розвиватимуться критичне мислення, вміння спілкуватися, толерантність як фундамент людяності. Наприклад, ситуація: “Бабуся була талановитою вчителькою, виховала не одне покоління односельців, її всі знали як розумну, помірковану жінку. Вона не любила фотографуватися, будь-якої публічності. Її улюблена онука понад усе хотіла стати відомою, будь-що досягти успіху. Тож вона зняла відео, де старенька була і не розчесана, і зі знятою щелепою”. Без відома бабусі онука все ж відео виставила на YouTube. Як учні оцінять таку ситуацію, як розвиватиметься дискусія – ми не скажемо напевне. Але ми точно знаємо з чого саме народжується істина.

Висновки. Інтернет-середовище, безумовно, є важливим чинником формування ціннісних орієнтацій учнів, що детермінує процеси морально-духовної автономізації особистості, фізичного і морального вдосконалення, входження у світ суспільства, життєвого самовизначення. Однак, слід пам’ятати, що діти здатні переоцінювати унікальність своїх здібностей і свої проблеми. Важливо, щоб у цей віковий період інтеграція знань сприяла цілісності особистісної картини світу, ґрунтованої на ціннісних орієнтаціях. За вмілого використання Інтернет-середовища діти відкриють для себе широкі можливості пізнати себе через людей інших культур, епох і поколінь.

1. Бех І.Д. *Виховання особистості [Текст] / І.Д. Бех. – У 2-х кн. – Кн. 2-га: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. – К.: Либідь, 2003. – 342 с.*

2. Маркович А.Ж. *Соціальна екологія: монографія [Текст] / А.Ж. Маркович. – М.: Изд-во РУДН, 1991. – 436 с.*

3. Савченко О.Я. *Дидактика початкової освіти: підручн. [Текст] / О.Я. Савченко. – К.: Грамота, 2012. – 504 с.*

4. Сухомлинський В.О. *Два джерела виховання в дитинстві й отрочстві [Текст] / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори. – В 5-ти т. – Т. 3: Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина. – К.: Рад. школа, 1977. – 670 с. – С. 283 – 582.*

Стаття надійшла до редакції 16.11.2015